

Tomáš Štítný a jeho spisy

Zuzana Svobodová

Napsali o Tomášovi:

„první filosof česky píšící“ (*Stručné dějiny literatury české*, s. 36)

„Čtrnácté století, v západní Evropě krizové, kdy všechno velké upadá a universální instituce slábnou a rozpadají se, je pro Čechy stoletím vzestupu – pozoruhodná protisměrnost, s níž se setkáme i později. ... na konci století je tu malý jihočeský zeman, který kdysi v Praze sedával u nohou velkých mistrů a doktorů, a nyní podle jejich instrukcí a svých vzpomínek vykládá jen pro své děti mystické traktáty a theologicko-morální nauky v národní řeči.“ (Patočka, Jan. 2006. *Co jsou Češi?* /z roku 1973/ In: *Češi II*. Praha: OIKOYMENH, s. 273)

Čornej, Petr: „Činnost vzdělaného Tomáše ze Štítného, příslušníka jihočeské nižší šlechty, se pak zaměřila na objasňování zásad křesťanské morálky širším vrstvám společnosti.“ (*Dějiny země Koruny české I*. Praha: Paseka, 1992, s. 140)

TOMÁŠ ZE ŠTÍTNÉHO

V Tomáši ze Štítného dostupuje staročeská próza svého vrcholu.

Pocházel z chudší větve panského rodu Benešoviců a narodil se pravděpodobně r. 1333 nebo 1334 na otcovské tvrzi Štítném u Žirovnice, kde náleželo rodině mimo tvrz půl vesnice s poplužím. Vzdělání se mu dostalo v otcovském domě a na artistické fakultě nového vysokého učení pražského. Výklady mistrů doplňoval horlivou četbou a nemalou vzpruhou pro vlastní přemýšlení a tříbení životních názorů byla mu kázání mistrů. Vedle otázek theologickofilosofických zajímaly ho také otázky sociální a správní poměry. Hodnosti akademické nenabyl, musil odejít na ves hospodařit. Oženil se a měl pět dětí (jedno zemřelo před r. 1376, rovněž manželka; dospěly jen dvě, Jan a Anežka, ale Štítného přežila asi jen Anežka). Pobyt na odlehlé vsi asi často přerušoval a pobýval v Praze, kde chodil pilně na kázání proslulých kazatelů Konráda z Valdhůz a Milíče z Kroměříže. Milíčovi přičítá, že ho podnítil ke spisování. – Péro vtiskla Štítnému do ruky starost o dorůstající děti, péče o čeleď a jiný obecný lid; svými výklady chtěl jim opatřit na vsi, kde nebylo ani kázání, ani nešpor, ušlechtilou zábavu a vzdělání. R. 1381 pronajal své zboží ve Štítném a odstěhoval se do Prahy, kde zemřel asi r. 1403 nebo 1404.

Štítný je první laik, který píše česky o náboženských věcech; jinde národní jazyk do náboženské literatury uváděli mistři nebo duchovní. Znal dobře úskalí, o něž se mohla jeho spisovatelská činnost rozbít, a proto se zabezpečil a ohradil proti možným žalobám a stíhání, že se neoprávněně plete kazatelům a mistrům do jejich pracovního pole, tím, že dedikoval svůj první spis mistru Vojtěchovi Raňkovu z Ježova. – Své spisy psal nejprve pro své děti, ale když se líbily také jiným, upravoval některé, zvláště když děti dospěly, pro širší veřejnost. Všechny mají ráz vzdělávací. Štítný má na mysli člověka obecného; poučení, které jeho spisy podávají, stojí však plně na výši doby, ba leckdy ušlechtilým citěním svou dobu předstihuje, takže se může měřit s nejlepšími latinskými spisy svého druhu. Jeho vědomosti na laika, ovšem znalého latiny a němčiny a částečně vzdělaného na školách, byly neobyčejné. Také formální stránka jeho spisů vyniká. Pokud jde o sociální názory, Štítný je typický člověk středověku, pokouší se udržet feudální řád; kde kritizuje společnost, činí tak jen s hlediska tohoto řádu. Tím však, že psal o theologických věcech česky, stal se přímým předchůdcem literatury období husitského.

Zdroj:

<https://edicee.ucl.cas.cz/data/antologie/zliteratury/VZCL3/119.pdf>

Literární dílo Tomáše ze Štítného se zachovalo v rukopisných sbornících:

1. První přeložené práce shrnuje t. zv. *sborník Vyšehradský*; dochoval se v opise z r. 1396 (NUK XVII F 9). Obsahuje dva spisy přeložené, spis domněle Augustinův (ale ve skutečnosti od Ambrosia Autperta) *De conflictu vitiorum et virtutum* (O bojování hřiechův s šlechtetnostmi) a spis minority Davida z Augšpurku *De septem processibus religiosorum* (O sedmi duchovního stavu vstupních). V rukopise Vyšehradském byl po roce 1396 připsán ještě další traktát O korábu Noemově, vzdělaný podle IV. kn. *De arca Noe morali* Huga Svatoviktorského; je též od Štítného, ale pozdější.

2. Po sborníku přeložených traktátů následoval první sborník samostatných knížek, dochovaný v originále, t. zv. *sborník Klementinský* z r. 1376 (NUK XVII A 6). Některé traktáty jsou také ve *sborníku Sázavském* (Mus. III B 6), jiné části má *sborník Musejní* z r. 1400 (Mus. III B 5). Kodex Klementinský je nádherně ilustrován, ale porušen. Osnovu má tuto: a) O víře, o nádeji a milosti (základních ctnostech křesťanských, bez nichž nelze dojít spasení), b) O stavu panenském, vdovském a manželském, c) O hospodáři, hospodyně a čeledi, d) Jak se zdejší stavové lidští připodobňávají k andělským kuorům, e) Ostnec svědomie a o pokušení ďábelském, f) Jak se očistím, že hřešíme (t. j. o svátostech, dále o smrti, pohřbu, očistci a službě zádušní). Na konci je doslov spisovatelův. — Na svých místech Štítný přidal Výklad páteře a k výkladu o smrti *Knížky o smrti mládence bujného*, vzdělané podle 2. kap. II. knihy Susova *Horologium aeternae sapientiae* (Orloj věčné moudrosti); samostatné vzdělání je také v rukopise Musejním (III B 10). — Mnohé spisky byly hotovy, než je Štítný spojil v celek; když je opisoval načisto, upravoval, měnil a doplňoval. Knížky kolovaly již samostatně, líbily se, ale byly také závistivě kritikovány; proti těmto posudkům se brání v předmluvě.

Tento sborník Štítný někdy po roce 1389 v Praze přepracoval, ale i tomuto přepracovanému sborníku říká „první knihy“. Osnovu v podstatě ponechal, ale výklady rozhojňoval. Sborník se dochoval v opise Vávry z Jivjan (*sborník Vávruv* z r. 1492, NUK XVII D 31, jenž je opsán z nedochovaného opisu Matěje Čapka).

Zdroj:

<https://edicee.ucl.cas.cz/data/antologie/zliteratury/VZCL3/119.pdf>

3. Odrostlejšímu dítěti napsal *Řeči besední* formou dialogickou (otec odpovídá na dotazy dětí). Spis jedná o Bohu, o jeho vlastnostech, o stvoření a zřízení andělů, o stvoření člověka, o jeho prvotním stavu, o pádu a následcích jeho, o vykoupení, o svobodné vůli atd. Na konci je spisek O bojování hříchů se šlechtetnostmi ve formě dialogické. Toto první zpracování se nedochovalo, víme o něm jen ze zmínky Štítného v obnoveném vzdělání, určeném již pro širší obecnost a dochovaném v pozdním porušeném a vadném opise, psaném dvojí rukou (v rukopise Budyšínském, kodexu s různým obsahem). Toto přepracované vzdělání pochází z doby kolem r. 1391. Štítný se zde pustil na pole, které dosud bylo vyhrazeno theologům a latině, a proto se zajišťuje proti nenávistné kritice uznávanými autoritami. Pro nejtěžší části čerpá z V. kn. Bernardova spisu *De consideratione* (O rozjímání) a ze spisu Huga Svatoviktorského *De tribus diebus* (O třech dnech), v další části čerpal z Malogranata, ze Susova *Horologia*, dále má četné citáty z Augustina (přímo nebo z Lombardových *Sentencií*).

4. Pro besedování s odrostlejšími dětmi Štítný napsal dva svazky *Řeči svátečních a nedělních z rok do roka*. Dochován je opis v jediném svazku (NUK XVII C 15), ale neúplný, t. j. asi polovina obou původních svazků, doba od adventu do velikonoce včetně; dílo vzniklo asi r. 1392. Z tohoto rukopisu je opsán rukopis Strahovský (DG III 13).

5. Někdy po roce 1391 pořídil Štítný na přání dcery Anežky výběr ze *Zjevení svaté Brigity* (NUK XVII C 21 a UK v Olomouci II 190, z r. 1482). Druhý výběr z revelací, menší, ale zhuštěnější, pořídil Štítný pro širší čtenářskou obec (rkp Leningradský, veř. knih. Češsk. F n. I N 1, z r. 1419, NUK XVII F 1, z r. 1453 a Mus. IV B 15, z r. 1526).

6. Nedlouho po roce 1394 sepsal Štítný *Knížky o šaších* podle Jacoba de Cessolis *Ludus scaccorum sive de moribus hominum et de officiis nobilium* (O hře šachové neb o mravech lidských a o povinnostech šlechty). Šachovnice, figurky a hra jsou podnětem a rámcem k výkladům o poměrech a stavech lidských. Štítný výklady značně rozhojnil, používá svých zkušeností o našich poměrech. Spisek se zachoval v pozdním, narmoze chybném opise (v rukopisném kodexu smíšeného obsahu v Nár. knih. ve Vídni č. 5293).

Do doby před rokem 1400 náleží také zachované vzdělání Štítného spisu Richarda Svatoviktorského *Benjamin Minor De praeparatione animi ad contemplationem* (O přípravě ducha k rozjímání); dále nezachované obšírnější, ale Štítným vzpomínané vzdělání díla připisovaného Bonaventurovi, *De septem itineribus aeternitatis* (O sedmi chodbách

Zdroj:

<https://edicee.ucl.cas.cz/data/antologie/zliteratury/VZCL3/119.pdf>

7. V roce 1400 přikročil Štítný k novému souboru svých vlastních i vzdělaných jím prací a uložil je ve svém třetím sborníku, t. zv. *sborníku Musejním* (z roku 1400), určeném pro širší veřejnost. Namnoze má tento sborník proti dvěma předešlým pozměněnou osnovu tak, že Štítný k svému základnímu spisu v jednotlivých oddílech připojuje další příbuzné spisky, buď přeložené, nebo v zkratce vzdělané knížky cizí. Sborník má čtyři oddíly. Po předmluvě začal knížkami o stavech: O stavu panenském, vdovském a manželském, O hospodáři, hospodyně a čeledi, O devíti stavích lidských podobných k devíti kóróm anjelským, O stavích onoho světa (t. j. o pekle, očistci, nebi). — Druhý oddíl je O hříšiech; užil tu částečně spisu Viléma Peralta *Summa vitiorum* a k němu připojil *Knížky Richardovy o čtveru zlém* podle *De eruditione hominis interioris* (O výchově vnitřního člověka), IV. kn.; samostatně je tento spis zapsán v rukopise *Životů sv. Otců* (NUK XVII C 16). — Další oddíl je O šlechetnostech, O víře, naději a milosti (důkladnější a jiné pojednání než v stejnojmenném traktátu v prvním sborníku opírá se tu o spis Viléma Peralta [Perauta] *Summa virtutum*), O stěžejných šlechetnostech, o nichž sú mluvili filozofové, což sú mohli, O sedmi šlechetnostech, kteréž jsou proti hříchům úhlavním (podle spisu Davida bosáka, jehož vliv se projevil také ve spise o šlechetnostech), O bojování hříechův s šlechetnostmi (předělaný starší spis), O sedmi dařiech Ducha svatého, O připravení srdce (stručný výtah, vlastně osnova díla Gerharda Lutyšského *De praeparatione* [nebo *doctrina*] *cordis*, O přípravě srdce), stručnější znění spisku připisovaného Bonaventurovi, O sedmi chodbách k blažené věčnosti, jež obšírněji vzdělal dříve (ale to se nezachovalo), O sedmeru blahoslavenství, *Knížky o Desateru božiem prikázaní* a k tomu O dvanácti radách čtenie. — Poslední oddíl je O sedmeře kostelní svátosti.

Zdroj:

<https://edicee.ucl.cas.cz/data/antologie/zliteratury/VZCL3/119.pdf>

Třetí sborník, nejobširnější, dochoval se v pozdějších opisech, z nichž ho však žádný nepodává věrně. Pokud se týče látky a uspořádání knížek, nejlépe a nejúplněji zobrazuje dílo *rukopis Musejní* z r. 1400 (III B 5), ale mění jazyk. Té vady nemá sice *rukopis zvaný Jezuitský* (NUK XVII C 18), ale zase mimo hojné vynechávky v textu a jiné poruchy má první traktát z té recense, která je ve sborníku Vávrově. Částečně obsahuje třetí recensi sborníku též *rukopis Sázavský* (Mus. III B 6, z r. 1465) a některé kusy z třetí recense jsou ve strahovských zlomcích (DD IV 65). Sborník vydal podle rukopisu Musejního A. Vrtátka s názvem *Thómy ze Štítného Knihy naučení křesťanského*, Praha 1873.

8. Výběr z třetího sborníku, který Štítný pořídil pro dceru Anežku, je obsažen ve *sborníku Opatovickém*. Napsal jí nejprve *O hříšiech a šlechetnostech*. Vynechal úmyslně *O připravení srdce*, *O sedmi chodbách*, ale odkazuje na ně jinam. K sedmému daru Ducha svatého, moudrosti, připojil další, nové výklady *O moudrosti*, v nichž v druhé polovici se opírá o III. kn. spisu *De anima* (*O duši*), zvaného též *De interiori domo* (*O vnitřním domě*) nebo *De conscientia aedificanda* (*O výchově svědomí*). Potom sem vložil nepůvodní spisek *O dřevu moudrosti* podle III. kn. Hugova díla *De arca Noe morali* (*O korábu Noemově*). Pak pokračoval dále v opisování a zapsal pro Anežku další svá díla. Začal úvodem k rozličným stavům, přešel do výkladu o svátostech, kde má zmínku o novém učení, remanenci, hláсанé Stanislavem ze Znojma. Pojednav *O trojiem stavu onoho světa*, vrací se a zběžně vykládá o stavech, t. j. o stavu panenském, vdovském a manželském, *O hospodářství*. Na konci pak tu máme *odjinud neznámé práce nepůvodní*, *Knížky Richardovy O stavu člověka vnitřního* (*De statu interioris hominis*) a *Výklad na knihy Moudrosti Roberta Holkota*, malý výběr z výkladů na necelou první kapitolu biblické

Zdroj:

<https://edicee.ucl.acas.cz/data/antologie/zliteratury/VZCL3/119.pdf>

knihy Moudrosti, prokládaný hojně jinými výklady Štítného. Spisek a spolu rukopis končí se uprostřed věty. Sborník se dochoval v rukopise Mus. III B 7 (na začátku i na konci něco schází, je to pozdní, namnoze chybný opis).

Poznání další literární činnosti Štítného, patrně z doby jeho pražského pobytu, rozšířil Fr. Ryšánek podrobným studiem, rozbořem a srovnáváním o další díla:

Sám Štítný se přiznává, že mnoho pozoroval různé stavy lidské, uvažoval o nich a napsal o nich četná pojednání. Stavěl však také za příklad a vzor před oči svých čtenářů životy světců. Tak zejména v *Životě sv. Alžběty* ukazuje, jak bohumilně žila ve stavu panenském, manželském a vdovském a jak svým životem dala příklad všem těmto stavům. Toto dílko Štítného se dochovalo v pozdním rukopise *Životů sv. Otců* (NUK XVII C 28, fol. 450a-495a).

Také nábožensky vzdělavatelnou povídku *Barlaam a Josafat* prohlásil Fr. Ryšánek po zevrubném studiu za vzdělání Tomáše ze Štítného ve stručném článku v *Právu lidu* (11. ledna 1946).

U člověka tak zbožného, jako se nám Štítný jeví, dalo se předpokládat, že přeložil i spisy rozjímavé. Toho druhu jsou spisy zde uvedené ve sborníku Václava s Pořiečie (str. 659-669), kde bylo podotčeno, že jsou jistě některé, ne-li všechny, přeloženy Tomášem ze Štítného. Platí to zejména o prvním kuse sborníku, dochovaného bez začátku, jenž je překladem spisu Augustinovi mylně přičítaného *De diligendo Deo*, o Rozmlouvání duše s svědomím, a o Samomluvení (Pseudo)Augustinově.

Při důraze, jaký klade Štítný na modlitbu, není nepravděpodobné, že skládal také modlitby. V staročeských modlitbách, v nichž Vilikovský rozpoznal některé modlitby Milíčovy, je jedna, jež se obsahem a slovním vyjádřením hodí na Štítného.

Zdroj:

<https://edicee.uct.cas.cz/data/antologie/zliteratury/VZCL3/119.pdf>

Zdroj:
<https://edicee.ucl.cas.cz/data/antologie/zliteratury/VZCL3/121.pdf#page=2.00>

Z předmluvy ve sborníku Sázavském

Protož tiemť mi je chutnějie bylo psáti vám tyto kniehy, aby, což nynie snad pro svú mladost nemůžete rozoměti ani zdržeti v paměti, což bych vám pravil, potom, když snad umru, aby čtly v nich porozomievajíc, coť mienie, a také, aby mohly (s) sebú užitečně pomlúvati o tom, cožť k spasenie slušie, aneb i s těmi, s kým se budete obierati, aby mohly krátiti chvíli, čtúc v nich, a zvláště v svátky doma ve vsi, kdež ani kázanie bývá ani nešpora. A takéť vám razi v nich čisti i za sebe, ano více proto, abyšte mne otazovali, když čemu čtúc nerozomiete, neb snad po mně nebudete jmieti tak brzo, kto by vám takú věc vypravoval. A velmiť jest užitečno otázati, když jest sličné koho, čemu a co čta rozomějie. Ale ved' ne vždyť pannám slušné jest tázati se i s kněžiemi, leč bys uobú stranú velmi stálí byli a poznáni i podobni. Lépe druhdy tak přebyti rozomějíc, že nerozomie, nežli se tázati.

Z předmluvy ve sborníku Sázavském

Cožkolivěk v těch kniehách naleznete, to držte, ač umiete rozoměti, leč by vám dobří lidé a učenie v Písmě ukázali, že jest zle napsáno, takže by se nemohlo v jednu stranú sjednati s svatým Písmem. Neb dobří učenie, cožť naleznú, ješto muož z toho býti dvooj rozom, dobrý a zlý, ne ke zlémuť, ale k dobrému rozomu obracují. ... A takť řku: ukáž(i) -liť vám dobří učení bohobojní, jimž by pravda míla byla slyšeti i od oslice, a ačť sem kde schybil, nic se tiem nesmúcejte, ale veselte se – ne tiem, žeť jest poblúzeno, ale tiem, žeť jest poblúzené opraveno. Jakož jest byl o sobě řekl svatý Augustina řka: „Prieliš převráceně se miluje, ktož chce, aby jiní také blúdili proto, aby jeho blud utajen byl. Á, čím by to lépe bylo i užitečnějie, že, kdež on jest zblúdil, aby tu jiní neblúdili, aby sám jich napomenutím zbyl i svého bludu! A pakli by svého bludu nechtěl zbýti, ale asi tovařišov nejměl by v něm.“

Z předmluvy ve sborníku Sázavském

*A protož nemilujte mne viace nežli obecnú pravdu viery křesťanské, aniž radím, by sám se kto miloval viace než pravdu, chtě svú hrdost tiem ukázati, a že by přečta bez rozmysla hyzditi aneb opravovati chtě tyto kniehy tu, kdež nenie třeba, ať sebe když tehdyž nepomstí pravda. Neb já i se vším tiem, což sem kdy psal aneb psáti budu, kostelu k opravě poddávám se, úfaje tomu, že mě z pravé milosti opravie, bude-li třeba, neboli kniehy. Než viemť, že když svatý Pavel zbieraše dřieví na oheň, aby se shřieli, jenž biechu vypluli, tápavše v moři, veliký had přichvátiv se jeho ruky i uštnul jej, že mniechu, by od toho měl umřieti; avšak mu jest ten jed nic neuškodil. **Takéž mnozí dobří lidé sbierali rozličné písmo a psali je proto, aby se shřieli ti, ješto jsú zstydli, tápajíc v moři tohoto světa; a zlý starý had diábel pustil jed závisti v rucejich, to jest jich účinek závistí zlých lidí leptal. Toho nebyl prázdnen ani svatý Jeroným ani sv. Augustin ani sv. Řehoř; a c(o) pak já!** Ano mnozí rádi by č(es)ké kniehy zatratili, kteréž sú dobré, ale oněm básniem, jimiž se smilní viace v svém smilstvu rozžehují, těm nic nedějí, anebo ješto ponúkají, aby svět vždy byl milován, proti záповědi Božie, jenž jest řekl skrze svatého Jakuba: „Ktož chce býti přítel tohoto světa, bude Božie nepřítel.“*

Z předmluvy ve sborníku Sázavském

A není-li lépe česky čisti dobré na hradiach neb kdežkolivěk, a v tu dobu aspoň jmieti k Bohu dobrú žádost, zapomenúc zlé milosti smilné aneb klevet aneb sváróv? To dobře tu můž býti znamenáno, že když David hudl před Saulem, ano jeho trápi zlý duch, ihned mu jest oblechčil (!); takéž tehdy jest mnohým lidem: dokudž čtú neb poslouchají dobrého, dotad jich diábel ne tak nuzí zlu žádostí; a když by to, což sú čtli nebo poslouchali, vždy v své mysli přemietali, jistě by diábla odehnali. Ano i svatý Pavel, k(o)muž jest epištoly psal, psal jest jejich jazykem, Židóm židovsky, Řekóm řecky. A svatý Jeroným babám psal i vykládal Písmo z neznámého jazyku. Kéž jest řekl: „Sprosní tomu nerozomějí!“? A proto-li mostóv nedělají, že by nemúdrý mohl upadnúti s něho? Proto-li Kristus nepověděl zástupóm, že chce dáti jiesti své tělo, a věda, že to mnohým bylo tvrdo slyšeti, jenž sú od něho odstúpili? Protož nezdá mi se, by zlé bylo Čechóm české kniehy psáti, jimiž by mohli mieti viery křesťanské a dobrých vášní naučení. A protož, nechžť mě had i uštn(e), a já sbierám tyto třiesky k dobrému ohni, abych se i s vámi shřiel. Úfámť Bohu, žeť se zhojím, jakož sú se zhojili i jiní.

Z předmluvy ve sborníku Sázavském

Aby rádi čtli na kniehách

Rozochvilo mě jedno kázanie svatého Augustina, jenž budu udatně jí psáti české kniehy, ješto příslušejí k svatému Písmu, aneb z něho každý móż znamenati, jak jest dobrá věc čísti Písmo svaté. A ti, ješto hyzdí kniehy české, ač i dobré, snad chtiec, aby jedno sami byli múdři viděni, mohliť by se dobře leknúti pomsty Božie upamatujíc se, jak sú ti vinni, ješto by chtěli listy a potřebná poselstvie v nich staviti, aby Pán Buoh, chot věčný, své choti jimi neučil své vuoli a netěšil v jejie rozpači. Ano by se zajisté lekl ten, ktož by stavoval listy královy, kteréž on šle své královně, když by zvěděl, že to vie král: a čím větší jest Pán Buoh nade všecky krále, tiem milejší jest jemu chot jeho, to jest duše, kterážkoli po něm túží, nežli kterému jinému králi kdy byla míla královna jeho!

Z předmluvy ve sborníku Sázavském

Múdrější tomu rozomějí, že tak vzácen jest jemu Čech jako latinník. By chtěli, dobře by se toho zeptali na svatém Pavlu. Protož oboji znamenajte, coť v tom kázanie praví sv. Augustin, i ti, ješto hyzdí české kniehy, i ti, ješto bych rád, ač rádi čtú v nich, aby ještě raději čtli Písmo svaté. I praví takto sv. Augustin mezi jinú řečí: „Chcete-li, ať vám osládne Písmo svaté, a jakož má býti, ať vám přikázanie Božie přijdú k úžitku, odtrhněte se od některé práce tohoto světa, aby také v svých domích, čtúc Božie Písmo, až do plna se posvětili milosrdenstvím jeho, ať šťastně u vás to bude naplněno, což o blahoslaveném muži psáno jest, že ,v zákoně Božím budu mysliti ve dne i v noci‘. A opět ono: ,Blaženie, jenž spatřují svědečstvie jeho, ve všem srdci hledají jeho‘. A také i to, jenž se die: ,V mém srdci schoval sem tvé řeči, Pane Bože, abych neshřešil tobě.‘

Z předmluvy ve sborníku Sázavském

A tak, jakož slyšíte, jakož ten, ktož v svém srdci schoval jest a má řeči Božie, neshřeší, takéž ten, ktož jich nezachová, hřešiti nepřestává. A poněvadž nenie dosti kupcóm, aby jedno na jedné kúpi hlédali ziska, ale rozličných kúpí dobudú, aby jim zbožie jich přibylo, a oráč také rozličná semena rozsievá, aby se tiem dospěšnějí živiti mohl: čím pak viece v duchovním zisku nemáte na tom dosti mieti, že v kosteléch slyšíte čisti Písmo svaté, ale i v domích vašiech, i když kvasíte spolu, a jsú-liť dnové krátci, ale v noci některá chvíli máte čisti Písmo svaté, abyšte v srdciech vašich duchovní pšenici shromáždili, duchovní perly, to jest slovo Božie v pokladech srdce vašeho schovali, tak, když súdný den přijde, abychom s tiem stali před stolicí toho věčného súdce a se – jakož sv. Pavel die – ne nazi, ale oděni ukázali.

Z předmluvy ve sborníku Sázavském

A to také, milá bratříe, pilně znamenajte, že svaté Písmo jest pravé, jako listové nám z našeho kraje poslaní. Neb kraj náš jest ráj a přátelé naši jsú patriarchy, proroci, apoštolé i mučedlníci Božie; měštěné jsú andělé, s nimiž máme býti, a král-náš jest Pán Kristus; a když jest Adam shřešil, tehdy sme my vyvrženi u bezbydlé tohoto světa. Ale že (jest) náš král tak milostivý, více, nežli kto móż pomysliť, Písmo svaté jako listy posíela(cie) ráčil jest po patriarchách a po prorociích a po apoštolých poslati, jimiž nás zuove, abychom se vrátili do své vlasti, a cestu nám ukazuje.

A když jest to tak, co sobě myslé ti slúhy, kteříž jsú tak nedbánlivi svého pána, že i listov ot něho, jimiž je zuove do královstvie blaženého, nechťie čisti ani slyšeti? I jakť se zdá, když by někto z nás svému šafáři poslal listy, a on netoliko neučinil kázanie jeho, ale že by k tomu v svém netbání, jako za nic toho přikázání neváže, i nechťel ani listov čisti, poněť by nezaslúžil dieky, ale pokuty: takéž ten, ktož svatého Písma netbá čiesti, kteréž z věčné vlasti posláno jest, zajisté máť se báti netoliko, aby otplaty neměl, ale k tomu i věčné múky neušel. Neb tak nám jest nebezpečno nečísti Božieho přikázanie, že prorok velmi žalostně volá řka: „Proto mój lid u vězení uveden, že neměl uměnie“, to jest nevěděl, co slušie k vůli Božie. A ktož nevie, bude nevěděn. Jistě, ktož Boha netbá hledati v tomto světě, čta neb poslúchaje svaté Písmo, Buohť jeho u věčném blahoslavenstvie nebude chtieti poznati a má se báti, aby nezaslúžil slyšeti se pannami bláznivými, jsa vně, když zavrú dveře: „Neviem vás, neznám vás.“, Odejďte ode mne, ješto činíte nepravost!“

Z předmluvy ve sborníku Sázavském

Co jest to: „Neviem vás, neznám vás?“ I jak jich nezná, a šle jev oheň pekelní? Jistě to proto, aby ukázal tú řečí, že, jakož jest řečeno, **ktož zde nechce, čta o Bohu, jej poznati, v den súdný Pán Buoh také jako nebude jeho tbáti poznati.** A ono, ješto v Šalomúnových knihách psáno, **velmi pilně a z bázní máme slyšeti, neb praví: „Ktož zatvrdí ucho, aby neslyšal zákona, toho modlitba bude u mrzkost.“** Ktož chce, aby jeho Buoh uslyšal, máť najprvé slyšeti Boha. A jak sobě to smie smysliť kto, aby jej Buoh uslyšal, **ktož nechce jeho přikázanie slyšeti nebo čisti?** A cožť se zdá, že sú takoví mnozie, a ješto sú ještě horší?! I některé žakovstvo, když mají kam jíti, naberú s sebú ztravy rozličné a pripraví se snažně a s velikú prací; ale k téjto cestě i jedněch **knížek** nechtie **čisti**, v nichž by nalezl **pokrm**, **jímž by jeho duše mohla živa býti zde i věčně** na onom světě. A maje duši učiněnú k obrazu a k podobenstvie Božiemu, a tělo z hlíny, však takovú má péči o těle, kteréž červi v hrobě snědí – a na **duši, kteráž obraz Božie jest**, jako na něco velmi nepotřebného nic netbá, nepokrmí je **pokrmem Božieho slova**, ale dá jí bez posilnění zahynúti! A tak málo na Pána Boha tbá, že sobě i obraz jeho lechce (!) váží.

Z předmluvy ve sborníku Sázavském

A protož o tom múdre a užitečně přemyšlovajme, a což můžem, básní i všeliké nepotřebné řeči ostaňme, a vší snažností hlédajme, abychom utiekajíc a pokrývajíc se přiekaz tohoto světa, některé chvílky sobě nalezli, v nichž bychom pro spasenie své duše každý mohl p(o)byti na modlitbách aneb čísti Písmo svaté, aby v nás bylo to naplněno, jenž psáno jest, že učenie budú se stkvíti jako slunce u věčné radosti.“A když jest tak pěkně dovedl toho sv. Augustin túto řečí, že dobro čísti svaté Písmo i v domiech, co mně viece třeba ponúkati, aby četl tyto knihy? Sámť uzří, coť vonějí něčo svatým Písmem a žeť dobrému učí, když je čísti bude. A najprvéť učí obecným věcem, a potomť nalezne v nich také hlubšie. I mladší i staršie nebude, bycht’ jim v nich nemohl krátiti chvíle, kohož by jediné slovo Božie nemrzalo. Avšakt’ prosím, ktož je budú čísti, nevelmi slov važte, ale více úmysla hlédajte: (nebt’ sem řekl) drva někdy vinnému prútí – a snad by toho i viece nalezl. A takť je počnu ve jméno Božie. A najprvé od základu viery křesťanské.

lydšedyj protowarzystwyc lydšec
nemoz mlyty. ale prawo loze nary
mialy takowe wypry narycha loz
paušty. protoz ktoz prawa cztu ušta
witye. kakech os uctawucha nemozmy
šlanye zda hyc syu kdyz ucytu pwo
tyu prawom pšanyu zcy natoru
dosty. Ale ktoz cztu pšano swate ty
molu wdy hyc pounycty z ucylo
kde sšu awšakemly sšu nocy pšau
stwy. ale kake mu duosto sšustwy ma
gy przysyty. protoz sšu wdy wšad
sty dobre apyluy sše wyduz sive r
mualic nedykatey. Ale toz sy stoc
kde locz suudce locz rycnycty locz
pysar. ty pyluy sšu prawdy. nšma
gy ustanowyle ušlyduu mysl. zcy
any lškonuštwu lyte od prawdy.
any bazu. any przyczu any ucyze
zeu. locz by kdy prawo mošylo lšmity
prawdu yako sšau drzawc rzel. tu
by ouy nedyly wyuuy. ale ty ktoz r
prawowodu protywu prawdye. Tut
šam buoh przybywa wnydy azydy
sive suady wydawa. apotom acy pš
dosty sšydy pacy yako sšst obyl
dowate se to kralowštwu nedykcho
štyem andyela uctawarzystwo
zcykcho šuoru. Kchoz nam to
przcy kšpodync amen.

kanon rze. oge
rardij prwe gy
odruhc mluwyty
budu. Ale yako
prwa powdwyha
nas kšoku adry przynycu. kdyz
yako suud wydane co kdy mame
cyupty. awyene mmošo tyed wy
cy pšonye se zapalyne uuylowa
ny lška. takez drulya wedy došly
atalketec prwuy. Wšu prwuy
andyel wte drulye sšerardij sšto
lštyne slouu domynaciones. ya
ko by rzel pamysycty. nedykpoš
bocyu mykale yako pauštwu ma
gy naduyslyuuy. Štonu šuoru
šaw suptšechu pauštwu moz by
ty przypodbiu. nedykabyty wš
paušlec myšly lšcyndy nedywz
drulya awyze dobre waze drze.
andytuse wyze dobreho pšome
nye dobre. Ama mozyne paušwa
ty ygedne hyc ucyddaba nedyz
uosty. Ale kšolo przadu narypru
awšak hyc sšu cykšar. sšyloz ke
uššemu suycty. kšaly kšyuy zany
pauš nedyly udo wyctly wšwydy
paušwydy. protoz czoš gednyu
rzelu tuto. to nedy podobne štonu r
kšady rocyuuy yako by sšmu rze
ceno bylo ktoz kake ma paušwa
nye nadelyu acy ynale. Wšku

Zdroj:

<https://edicee.ucl.cas.cz/data/antologie/zliteratury/VZCL3/VZCL3.pdf>

Křesťanská apologie - obrana Aristeida z Athén (zachovala se v syrském znění, **psána mezi roky 138 a 147** Antoniu Piovi, varuje císaře před pronásledováním křesťanů; zachována díky zapracování do **středověké legendy o Barlaamu a Joasafovi (Josafatovi), o obrácení indického královce.**

Legendu **přeložil do češtiny Tomáš Štítný ze Štítného.**

Dostupné v rámci:

https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/42/12/68/knizky_o_hre_sachove_a_ji_ne.pdf, zde od s. 176.

VIII. Poustevník Barlaam před králevicem Josafatem
(rukopis ze začátku 15. stol. — Státní archiv, Brno)

Zdroj obrázku:

<https://edicee.ucl.cas.cz/data/antologie/zliteratury/VZCL3/VZCL3.pdf>

Na Štědrý večer po koledě

Zajtra vyjdete a Hospodin bude s vámi.“ Rozličné časy pamatuje a slaví kostel svatý, aby nepamět v prodlení časův vděčnosti lidem z srdce neshladila. A tak tento advent pamatovavše, kak jsú otci staří čakali žádostně Spasitele všeho světa, ješto j' byl slíben, již dnes pamatujem ten poslední den před tím jeho prvním příštím, ješto j' byl přišel milostivě pro spasenie světa. Protož z dobrého a slušného obyčeje chodie večeros kněžie koledovat, jako koláč ziskujíc, ež již vyjdem z čakanie toho, ješto čakáno Spasitele, ež přide někdy. A řkú zpievajíc z knih Machabeóv to slovo vzemše, ež se připodobnává k tomuto dni: „Židovstvo a Jeruzaleme, nerodíte se strachovati; zajtra vyjdete a Hospodin bude s vámi.“ Bud'te sstálí, uzříte nad sebu pomoc Boží! „Zajtra vyjdete a Hospodin bude s vámi.“ Chvála Otci i Synu i Duchu svatému.

„Zajtra vyjdete a Hospodin bude s vámi.“ Chciť krátce dotknúti, aby tomu porozuměli, co jsú praví Židé a Jeruzalem, k nimž se chýlí řeč tato, a pak nedlúze opět, ež máme nocí na jitřni vstáti, abychom Bohu dlužnú vzdali chválu, chci o tom něco pověděti, kak jest Bóh s námi, narodiv se v člověčství našem, a kak jej kde potkati máme. Žid výkladem tolik se die, jako bych řekl „vyznavač“, točíš chvály Božie. A tak k tomu lidu zvláštie Bóh slib učinil, ež z nich vyjde Spasitel, v němž budú požehnání všichni lidští národové. A tak od Židóv jest spasenie vyšlo a ten lid usadil Bóh byl prostřed světa, kdež lidé bydlé, aby na vše strany vókol ty se noviny pronesly, když na svět Spasitel přišel. A Jeruzalem bylo j' město a výkladem tolik jest řečeno, jako bych řekl „videnie pokoje“. A tak ona slova, jimiž jsem řeč počal, mohla by byla k tomu lidu, ješto, jmaje proročstvie o Spasiteli čakal žádostně příštie jeho, jakož večeros řečena býti, a jako kněžie naši koledujíc a koláč jako ziskujíc zpievají v tom podobenství a řkúc: „Zajtra vyjdete a Hospodin bude s vámi“; neb ten den Božieho narozenie, jakož zajtra slaviti budem, vyšli jsú z té nádeje a z toho čakanie, by jměl Spasitel přijíti; ale již přišed i byl jest s nimi narodiv se.

Knížky o hře šachové

V rámci přednášky jsem k filosofii Tomáše doporučovala především *O šašiech* (napsal po r. 1394):

- Odkaz na pdf, kde od s. 312 jsou **Knížky o hře šachové** (je to krátké, jen do s. 359):
https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/42/12/68/knizky_o_hre_sachove_a_jine.pdf

Tomáš vykládá smysl jednotlivých figurek i jejich pohybu, tedy také jak toho, že jeden (bílý) král má královnu (dámu) po levici, tak toho, že druhý, přímo proti němu stojící (černý), má královnu po pravici (s. 350). Svůj osmerý smysl mají i pěšci (s. 346-349)

Bibliografie

- *Výbor z české literatury*: <https://edicee.ucl.cas.cz/antologie/vybor-z-ceske-literatury/72-vybor-z-ceske-literatury-od-pocatku-po-dobu-husovu>

Konkrétně k Tomášovi: <https://edicee.ucl.cas.cz/data/antologie/zliteratury/VZCL3/119.pdf>

Předmluva *Sborníku Vyšehradského*:

<https://edicee.ucl.cas.cz/data/antologie/zliteratury/VZCL3/120.pdf>

- Čornej, Petr a kol. 1992. *Dějiny zemí Koruny české I*. Praha: Paseka.
- Novák, Arne; Havel, Rudolf; Grund, Antonín. *Stručné dějiny literatury české*. Zkrácené znění podle 4. vyd. Přehledných dějin literatury české. Olomouc: R. Promberger, 1946.
<https://www.digitalniknihovna.cz/mlp/view/uuid:c14bc330-3b29-11df-8f62-0030487be43a?page=uuid:a4f32e70-3b2a-11df-abb0-0030487be43a>

nebo též zde:

https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/51/32/88/strucne_dejiny_literatury_ceske.pdf

Konkrétně k Tomášovi s. 45-47.

- Odkaz na pdf, kde od s. 312 do s. 359 jsou ***Knížky o hře šachové***:
https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/42/12/68/knizky_o_hre_sachove_a_jine.pdf